

UNELE CONSIDERAȚII PRIVIND REGLEMENTAREA TANATOPRAXIEI ÎN ROMÂNIA

Silviu-Dorin Șchiopu

Abstract:

Although the Romanian legislator managed to finalize the "Law on cemeteries, human crematoriums and funeral services" in 2014, we had to wait more than two years for the approval of the "Technical and Health Rules regarding the funeral services, burial, cremation, transport, exhumation and reburial of human corpses, cemeteries, human crematoriums, and also the professional criteria that must be met by the providers of funeral services".

As a novelty, these detailed rules on the application of Law no. 112/2014 introduced in the Romanian legal framework the notion of thanatopraxy. Consequently, for a better understanding of this new concept, this article aims to answer prima facie a few key questions such as what is thanatopraxy, who can perform it and where can it be performed, without overlooking its impact on the deceased's estate.

Keywords: *thanatopraxy, corpse care, modern embalming, hospital, morgue, death care industry, funeral, inheritance, estate.*

De curând, limba română s-a îmbogățit cu un neologism: tanatopraxie¹, termen introdus prin *Normele tehnice și sanitare* privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare², act normativ ce s-a lăsat îndelung așteptat, deși apariția sa era preconizată în termen

¹ Tanatopraxie provine din grecescul θάνατος (thánatos, „moarte” – zeul morții în mitologia greacă fiind Thanatos) și πράξις (práxis, „pricepere”), acest termen fiind întrebuițat spre exemplu și în limba franceză (*thanatopraxie*: ensemble des moyens techniques mis en œuvre pour la conservation des corps; l'embaumement en est la forme historique – Petit Larousse, 1995).

² Aprobate prin H.G. nr. 741 din 12 octombrie 2016, publicată în M. Of. nr. 843 din 24 octombrie 2016, act normativ intrat în vigoare la data de 23 noiembrie 2016 și denumit în continuare, *brevitatis causa*, „Norme”.

de 90 de zile de la intrarea în vigoare a Legii nr. 102 din 8 iulie 2014 privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare³.

Această lege s-a dorit a fi o reglementare unitară și transparentă a activităților de înființare, funcționare, închidere a cimitirelor, precum și a *serviciilor funerare*, considerându-se că aceste activități și servicii erau doar parțial reglementate de legislația existentă⁴ iar oricum respectivele reglementări erau depășite, ne mai corespunzând condițiilor de viață actuale și nefiind nici corelate cu practica din alte state ale Uniunii Europene.

Întârzierea adoptării normelor sale de aplicare a fost justificată⁵ prin aceea că, în forma aprobată de Parlament, art. 40 al Legii nr. 102/2014, care prevedea stabilirea prin Hotărâre a Guvernului a normelor tehnice și sanitare, precum și a criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare, a creat confuzii în interpretarea sa.

Confuzia ar fi fost generată de faptul că nu au fost indicate în mod expres autoritățile competente cu punerea sa în aplicare, astfel că autoritățile publice centrale responsabile cu ducerea la îndeplinire a elaborării proiectului de Hotărâre a Guvernului s-au găsit în situația de a nu-și mai putea asuma această sarcină în termenul de 90 de zile.

În final, sarcina elaborării proiectului de Hotărâre a Guvernului pentru stabilirea normelor de aplicare ale Legii nr. 102/2014 a revenit Ministerul Sănătății, tot acesta fiind și autorul legislației în vigoare la acel moment și care urma a fi parțial înlocuită⁶.

Precum am menționat, aceste Norme introduc în peisajul juridic autohton conceptul de tanatopraxie care primește și o *definiție legală*, prin precizarea conținutului său, potrivit articolului 16 pct. 1 aceasta reprezentând „un ansamblu de metode și tehnici care se aplică după moarte corpului uman prin care se realizează igienizarea, îmbălsămarea, la nevoie restaurarea, reconstrucția și îngrijiri de estetică mortuară în scopul conservării temporare a corpului, precum și pentru a reda decedatului o înfățișare cât mai apropiată de cea anterior cunoscută, astfel încât să poată fi prezentat cu demnitate *familiei* (s.n.) și pregătit pentru funeralii”.

³ Publicată în M. Of. nr. 520 din data de 11 iulie 2014 și intrată în vigoare la 90 de zile de la data publicării sale [art. 41 alin. (1) din Legea nr. 102/2014]. Această lege a avut la rândul ei un parcurs mai sinuos, scurgându-se mai mult de 5 ani între prezentarea ei de către inițiatori și momentul intrării în vigoare, a se vedea PL-x nr. 592/2009, la adresa http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck.proiect?idp=10084 [consultat la data de 26.11.2016].

⁴ A se vedea *Expunerea de motive* la Proiectul de Lege privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare, p. 1, disponibilă la adresa <http://www.cdep.ro/proiecte/2009/500/90/2/em592.pdf> [consultată la data de 26.11.2016].

⁵ A se vedea *Nota de fundamentare* la H.G. nr. 741/2016, p. 2, disponibilă la adresa http://gov.ro/fisiere/subpagini_fisiere/NF_HG_741-2016.pdf [consultată la data de 26.11.2016].

⁶ *Ordinul Ministrului Sănătății nr. 119 din 4 februarie 2014 pentru aprobarea Normelor de igienă și sănătate publică privind mediul de viață al populației*, publicat în M. Of. nr. 127 din data de 21 februarie 2014.

Cuvântul „familie” în acest context nu trebuie înțeles în sensul de persoane unite prin legături de rudenie sau căsătorie, ci într-un sens mult mai larg, ca incluzând toate persoanele ce-și vor lua rămas bun de la decedat în cadrul ceremoniilor funebre și mai ales persoana care, deși nu face parte din familia defunctului, este obligată să asigure înmormântarea acestuia potrivit art. 17 din Legea nr. 102/2014, cu atât mai mult cu cât nu am putea nega dreptul persoanei decedate la o ultimă prezentare demnă pentru simplul fapt că ar fi lipsită de rude sau de soț supraviețuitor, adică de familie în sensul Codului civil⁷.

În același sens trebuie înțeles și articolul 2 alin. (1) teza I din Norme care, definind conceptul de *servicii funerare*, prevede că acestea „cuprind toate serviciile ce pot fi aduse unui defunct și familiei (s.n.) acestuia după momentul decesului, conform prevederilor art. 21 din Legea nr. 102/2014”, aici familia putând avea și sensul de persoană care a încheiat convenția pentru prestarea serviciilor funerare. În privința noțiunii de *servicii funerare* trebuie să facem precizarea că aceasta are atât un sens larg, respectiv toate serviciile ce pot fi aduse unui defunct și familiei după deces, cât și un sens mai restrâns din care sunt excluse activitățile de îngrijiri mortuare, art. 8 lit. e) pct. 1 și 2 din Norme făcând distincție între activitățile de servicii funerare (spre exemplu primirea clienților și prezentarea produselor, primirea comenzii pentru înmormântare, transportul persoanei decedate⁸) și activitățile de îngrijiri mortuare ce includ manoperele de tanatopraxie.

Din definiția enunțată mai sus, *conținutul noțiunii de tanatopraxie* pare să includă întregul ansamblu de metode și tehnici care se aplică după moarte corpului uman în vederea pregătirii pentru înmormântare. Totuși, articolul 2 alin. (1) teza a II-a din Norme, în ceea ce privește pregătirea defunctului pentru înmormântare, face referire la *îngrijirile mortuare ce sunt adresate direct corpului defunctului*, iar în exemplificarea acestora menționează manoperele de spălare și igienizare, îmbalsămare și tanatopraxie. Aceasta ne duce la concluzia că tanatopraxia are atât un sens larg, cât și un sens mai restrâns ce nu include spălarea, igienizarea sau îmbalsămarea, aceasta din urmă fiind și cea mai importantă procedură realizată în cadrul tanatopraxiei înțeleasă în sens larg. Astfel, prin tanatopraxie în sens restrâns înțelegem doar manoperele de reconstrucție și estetică mortuară⁹.

Nevoia de a reda decedatului o înfățișare cât mai apropiată de cea anterior cunoscută, astfel încât să poată fi prezentat cu demnitate persoanelor care vor participa la funeralii, se impune, cu atât mai mult cu cât România, fiind o țară majoritar ortodoxă, în principiu familiile optează pentru expunerea defunctului cu

⁷ A se vedea art. 258 alin. (1) și art. 405 din *Legea nr. 287 din 17 iulie 2009* privind Codul civil, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011; I. Nicolae, *Dreptul familiei în context național și în raporturile de drept privat*, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 1-4.

⁸ A se vedea art. 21 alin. (1) din *Legea nr. 102/2014*.

⁹ A se vedea *Nota de fundamentare la H.G. nr. 741/2016*, p. 4, disponibilă la adresa http://gov.ro/fisiere/subpagini_fisiere/NF_HG_741-2016.pdf [consultată la data de 26.11.2016].

capacul sicriului deschis, situație în care persoanele decedate nu pot fi depuse, anterior înhumării, în sălile de ceremonii funerare (spre exemplu case mortuare, case funerare, capele) decât în baza *certificatului de îmbălsămare/tanatopraxie* [art. 27 alin. (1) din Norme], această condiție fiind preluată din vechea reglementare, respectiv art. 87 al Normelor de igienă și sănătate publică privind mediul de viață al populației¹⁰.

Legea nr. 102/2014 și normele sale de aplicare mai menționează încă două situații în care procedura de îmbălsămare are *caracter obligatoriu*. Un *prim caz* este cel al îmbălsămării ca măsură de profilaxie și reducere a riscului biologic datorită cauzei medicale în ipoteza decesului survenit în afara unităților sanitare [art. 5 alin. (1) lit. b) din Norme]. Dacă decesul are loc într-o unitate sanitară, obligativitatea îmbălsămării este reglementată de art. art. 8 alin. (2) din Legea nr. 104 din 27 martie 2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului¹¹, eventuala îmbălsămare fiind realizată în cadrul serviciului de anatomie patologică. Al *doilea caz* este acela când defunctul este transportat în afara localității în care s-a produs decesul, ipoteză în care transportul nu se poate face decât după îmbălsămare [art. 29 alin. (4) din Legea nr. 102/2014]. În ceea ce privește cea din urmă situație, normele de punere în aplicare prevăd că îmbălsămarea nu ar fi obligatorie decât dacă decedatul este transportat în scopul înhumării într-o altă localitate decât cea în care s-a produs decesul, la o distanță de minimum 30 de kilometri¹² [art. 5 alin. (1) lit. b) din Norme]. Practic ne găsim în fața unei încercări de modificare a legii prin normele sale de aplicare, astfel, *de lege ferenda* considerăm necesară fie modificarea art. 29 alin. (4) din Legea nr. 102/2014 pentru a se asigura concordanța cu normele sale de aplicare, fie suprimarea art. 5 alin. (1) lit. b) din Norme, cu atât mai mult cu cât normele de aplicare nu prevăd decât cazul în care transportul se face în scopul înhumării, nu și în vederea incinerării.

Parcursul procedurii de îmbălsămare este *interzisă* în unele circumstanțe, normele de aplicare a Legii nr. 102/2014 prevăzând în mod expres trei cazuri: un caz când efectuarea ei este, în fapt, doar întârziată pentru bunul mers al justiției și două cazuri când aceasta este cu desăvârșire prohibită din motive obiective sau din rațiuni de sănătate publică. În *primul caz*, dacă prin lege organul de urmărire penală sau instanța de judecată este obligată a dispune autopsia medico-legală, îmbălsămarea nu va putea avea loc decât după desfășurarea cercetării judiciare

¹⁰ Aprobate prin *Ordinul Ministrului Sănătății nr. 119 din 4 februarie 2014*, publicat în M. Of. nr. 127 din data de 21 februarie 2014.

¹¹ Republicată în M. Of. nr. 213 din data de 25 martie 2014.

¹² În proiectul inițial elaborat de Ministerul Sănătății exprimarea era mai clară, obligativitatea îmbălsămării intervenind când decedatul este transportat într-o altă localitate decât cea în care s-a produs decesul, la o distanță mai mare de 30 de kilometri [art. 7 alin. (1) lit. b) din Proiectul normelor] și fără a distinge între înhumare și incinerare. Proiect disponibil la adresa http://www.ms.gov.ro/documente/HG_1233_2516.pdf [consultat la data de 26.11.2016].

[art. 5 alin. (2) lit. a) din Norme], efectuarea îmbălsămării fiind amânată până la finalizarea acesteia. În *al doilea caz*, cel al bolilor infecțioase cu agenți biologici înalt patogeni [art. 5 alin. (2) lit. b) din Norme]¹³, îmbălsămarea este cu desăvârșire interzisă. Cel de *al treilea caz* este cel al persoanelor decedate în afara unităților sanitare, care prezintă risc infecțios și care din alte motive obiective sau de sănătate publică nu se pot îmbălsăma [art. 20 alin. (1) din Norme].

Prin urmare, îmbălsămarea are caracter facultativ în foarte puține ipoteze practice (spre exemplu cazul în care, deși defunctul nu va fi expus cu capacul sicriului deschis iar înhumarea sau incinerarea va avea loc în localitatea în care a intervenit decesul, familia totuși optează în sensul efectuării îmbălsămării), aceasta fiind în principiu obligatorie și numai în mod excepțional cu desăvârșire prohibită.

În ceea ce privește *domeniul de aplicare* al Normelor, la art. 2 alin (2) se prevede în mod expres că acestea „nu se aplică [...] activităților specifice serviciilor de prosectură realizate numai în spitale și în instituțiile de medicină legală (s.n.)”, aceste activități urmând a fi desfășurate potrivit prevederilor Legii nr. 104/2003. Această excludere introdusă ulterior nu era stipulată și în proiectul elaborat de Ministerul Sănătății¹⁴ care, spre deosebire de forma finală a normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014, prevedea o reglementare unitară a tanatopraxiei, indiferent dacă este efectuată în cadrul spitalelor și instituțiilor de medicină legală ori de către prestatorii de servicii funerare.

Activitățile de prosectură desfășurate de serviciile de anatomie patologică și de prosectură ale spitalelor și instituțiilor de medicină legală includ și *activități de restaurare a aspectului cadavrelor*, precum: îmbălsămarea, spălarea, îmbrăcarea și cosmetizarea cadavrelor [art. 8 alin. (1) lit. b) din Legea nr. 104/2003], astfel că aceste compartimente de prosectură efectuează manopere de tanatopraxie în sens larg, ca *măsură medicală obligatorie pentru prevenirea contaminării*, însă datorită excluderii de la domeniul de aplicare al Normelor nu vor fi supuse acestora, ci rămân guvernate de Legea nr. 104/2003.

Prin urmare, domeniul normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014 va fi limitat exclusiv la prestatorii de servicii funerare persoane juridice de drept privat. Totuși, nu excludem posibilitatea ca spitalele care nu fac parte din sistemul public de sănătate să desfășoare activități de restaurare a aspectului cadavrelor în măsura în care au și compartimente de prosectură, caz în care această activitate nu va fi supusă normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014, ci Legii nr. 104/2003.

¹³ Metodologia specifică de încadrare a riscului infecțios urmează a fi aprobată prin ordin al ministrului sănătății în termen de 60 de zile de la intrarea în vigoare a normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014.

¹⁴ A se vedea *Proiectul Hotărârii de Guvern* pentru aprobarea normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare, disponibil la adresa http://www.ms.gov.ro/documente/HG_1233_2516.pdf [consultat la data de 26.11.2016].

Activitățile de îmbălsămare și alte servicii de estetică mortuară desfășurate de agenții economici a căror funcționare a fost avizată în trecut de Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici” București sau de celelalte institute de medicină legală, în limitele competenței lor teritoriale, potrivit art. 15 lit. h) din Ordonanța nr. 1/2000 privind organizarea activității și funcționarea instituțiilor de medicină legală¹⁵ vor fi guvernate însă de normele de aplicare a Legii nr. 102/2014, acestea nefiind excluse în mod expres din domeniul de aplicare al Normelor.

În ceea ce privește *persoanele* ce pot efectua manoperele de tanatopraxie, trebuie să distingem între perioada de dinainte și cea de după intrarea în vigoare a H.G. nr. 741 din 12 octombrie 2016.

Anterior datei de 23 noiembrie 2016, procedurile de tanatopraxie puteau fi efectuate fie de către familie, fie de personalul din cadrul serviciilor de anatomie patologică și de prosectură ale spitalelor și instituțiilor de medicină legală, fie de către agenții economici avizați de Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici” București sau de celelalte institute de medicină legală, astfel că:

a) *familia*, în acord cu tradițiile locale, putea realiza numai anumite proceduri precum spălarea corpului și îmbrăcarea persoanei decedate, dacă alegea să efectueze aceste manopere;

b) *personalul din cadrul serviciilor de anatomie patologică și de prosectură ale spitalelor și instituțiilor de medicină legală* realiza, ca măsură medicală obligatorie pentru prevenirea contaminării, activități de restaurare a aspectului cadavrelor, precum: îmbălsămarea, spălarea, îmbrăcarea și cosmetizarea cadavrelor;

c) *agenții economici a căror funcționare era avizată* de Institutul Național de Medicină Legală „Mina Minovici” București sau de celelalte institute de medicină legală puteau desfășura activități de îmbălsămare și alte servicii de estetică mortuară.

Începând cu data de 23 noiembrie 2016, procedurile de tanatopraxie pot fi efectuate fie de către familie, fie de personalul din cadrul serviciilor de anatomie patologică și de prosectură ale spitalelor și instituțiilor de medicină legală, fie de către tanatopractori, în următoarele limite:

a) *familia*, la fel ca în trecut, poate realiza doar unele manopere, precum spălarea corpului și îmbrăcarea persoanei decedate, în conformitate cu propria dorință ori cu tradițiile, convingerile sau cultul religios [at. 6 alin. (2) din Norme];

b) *personalul din cadrul serviciilor de anatomie patologică și de prosectură ale spitalelor și instituțiilor de medicină legală* va continua să realizeze manopere de tanatopraxie potrivit Legii nr. 104/2003 și normelor de aplicare ale acesteia¹⁶;

c) *prestatorii de servicii funerare*, sau, mai exact, tanatopractorii angajați cu contract de muncă de către operatorul economic care prestează servicii funerare,

¹⁵ Republicată în M. Of. nr. 996 din data de 10 noiembrie 2005.

¹⁶ H.G. nr. 451 din 1 aprilie 2004 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 104/2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului, publicată în M. Of. nr. 340 din data de 19 aprilie 2004.

vor putea efectua orice manopere de tanatopraxie și vor putea semna certificatul de îmbălsămare/tanatopraxie.

În ceea ce-i privește pe *tanatopractori* trebuie să precizăm că aceștia sunt persoane fizice care au urmat un program de formare teoretică și practică în urma căruia au obținut dreptul de liberă practică, diploma de absolvire fiind eliberată, potrivit art. 13 alin. (1) din Norme, de către Ministerul Sănătății, angajarea lor în cadrul serviciilor funerare făcându-se în baza diplomei de tanatopractor. De asemenea, mai trebuie să subliniem că la ora actuală în România nu avem tanatopractori în accepțiunea normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014, întrucât curricula de pregătire, cu caracter național, urmează a fi aprobată prin ordin al ministrului sănătății, în termen de 60 de zile de la intrarea în vigoare a Normelor, la propunerea Școlii Naționale de Sănătate Publică, Management și Perfecționare în Domeniul Sanitar București, și Institutului Național de Medicină Legală [art. 12 alin. (10) din Norme].

Tanatopractorii care au obținut diplome similare din state membre ale Uniunii Europene sau din țări terțe vor putea obține recunoașterea/echivalarea acestora de către Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârștnice pe baza avizului Școlii Naționale de Sănătate Publică, Management și Perfecționare în Domeniul Sanitar București care va certifica parcurgerea unei curricule similare de pregătire [art. 14 alin. (1) din Norme] însă procedura de avizare urmează a fi aprobată prin același ordin al ministrului sănătății menționat anterior.

Prin urmare, întrucât la momentul actual nu există tanatopractori care să fi obținut dreptul de liberă practică, pregătirea defunctului pentru înmormântare sub aspectul îngrijirilor mortuare ce sunt adresate direct corpului nu poate fi realizată decât de familie sau de personalul din cadrul serviciilor de anatomie patologică și de prosectură, efectuarea de îngrijiri mortuare de către persoane care nu dețin competențele necesare, cu excepția celor ce pot fi realizate de către familie, constituind contravenție sancționată cu amendă de la 10.000 la 20.000 lei potrivit art. 6 alin. (1) coroborat cu art. 43 alin. (1) lit. d) din Norme¹⁷.

În plus, întrucât tanatopractorul care a obținut dreptul de liberă practică și este angajat cu contract de muncă de operatorul economic ce prestează servicii funerare, constituie condiție *sine qua non*¹⁸ pentru obținerea de către prestatorii de

¹⁷ Forma inițială a proiectului normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014 prevedea o sancțiune mai gravă: „Efectuarea îngrijirilor mortuare [...] de către persoane care nu dețin competențe în acest sens, conform prezentelor norme, constituie *infrațiune* conform Codului penal” [art. 18 alin. (3) din Proiectul normelor].

¹⁸ În vederea obținerii *avizului consiliului local al unității administrativ-teritoriale* în care își desfășoară activitatea, prestatorul de servicii funerare întocmește un dosar care trebuie să conțină și dovada că are angajat cu contract de muncă cel puțin un tanatopractor cu diplomă de absolvire a programului de formare teoretică și practică în urma căruia a obținut dreptul de liberă practică, cu dreptul de a completa și semna certificatul de îmbălsămare [art. 9 alin. (1) lit. b) pct. 1 din Norme] iar pentru obținerea *autorizației sanitare* prestatorul de servicii funerare trebuie să depună la direcția de sănătate publică și dovada că are angajat cel puțin un tanatopractor cu diplomă obținută potrivit normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014 [alin. (2) lit. f) din Anexa nr. 1 la Norme].

servicii funerare a avizului consiliului local al unității administrativ-teritoriale în care își desfășoară activitatea și a autorizației sanitare de funcționare [art. 7 alin. (1) din Norme], rezultă că nici un prestator de servicii funerare, în lipsa avizului și a autorizației, nu mai poate efectua vreo activitate specifică serviciilor funerare în sensul Legii nr. 102/2014 și a normelor sale de aplicare, odată cu intrarea în vigoare a acestora din urmă. De aceea nu este lipsit de interes să menționăm că efectuarea de activități specifice serviciilor funerare de către prestatori care nu au obținut avizul sau autorizația constituie contravenție și se sancționează cu amendă de la 10.000 la 20.000 lei potrivit art. 7 alin. (1) coroborat cu art. 43 alin. (1) lit. d) din Norme.

Unul din efectele reglementării actuale este și acela că, pe de o parte, potrivit art. 8 lit. a) și b) din Norme, preluarea și transportul persoanei decedate (de la locul decesului, și apoi către locul de înhumare/incinerare) trebuie efectuate de către un prestator de servicii funerare care să fi fost în prealabil autorizat, iar pe de altă parte în prezent nu avem prestatori de servicii funebre care să fi fost autorizați potrivit normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014, astfel că fiecare transport funerar efectuat de prestatorii de servicii funerare după intrarea în vigoare a H.G. nr. 741/2016 constituie contravenție iar pe cale de consecință ar trebui sancționat cu amendă de la 5000 la 10.000 lei potrivit art. 43 alin. (1) lit. c) din Norme.

De asemenea, normele de aplicare a Legii nr. 102/2014 nu-i menționează pe agenții economici care desfășoară activități de îmbălsămare și alte servicii de estetică mortuară, și a căror funcționare a fost avizată în trecut de Institutul Național de Medicină Legală sau de celelalte institute de medicină legală. Acest fapt nu poate decât să ne conducă la concluzia că acești agenți economici sunt întru totul asimilați prestatorilor de servicii funerare în ceea ce privește obținerea avizului consiliului local al unității administrativ-teritoriale și a autorizației sanitare de funcționare, iar pe cale de consecință nu vor mai putea efectua activități specifice serviciilor funerare decât după obținerea avizului și a autorizației, sub sancțiunea prevăzută de art. 43 alin. (1) lit. d) din Norme.

Întrucât legiuitorul nu a reglementat în mod adecvat perioada de tranziție dintre momentul intrării în vigoare a normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014 și momentul când vor fi suficienți tanatopractori pe piața muncii astfel încât fiecare prestator de servicii funerare să aibă posibilitatea de a angaja unul - Normele condiționând obținerea avizului și a autorizației de dovada că prestatorul are angajat cel puțin un tanatopractor cu drept de liberă practică - considerăm *de lege ferenda* că se impune modificarea H.G. nr. 741 din 12 octombrie 2016 în sensul eliminării condiției de a avea cel puțin un angajat tanatopractor¹⁹ în cazul prestatorilor de servicii funerare care *nu furnizează îngrijirii mortuare* ce nu pot fi efectuate de familie și care sunt adresate direct corpului defunctului.

¹⁹ Pe lângă suprimarea acestei condiții se va impune implicit și eliminarea celorlalte condiții legate de îngrijirile mortuare adresate direct corpului defunctului, respectiv trusa de îmbălsămare și spațiul pentru prestarea activităților de îngrijiri mortuare.

Legea nr. 102/2014 prevede la art. 21 alin. (3) că unele servicii funerare pot fi realizate și *separat*, astfel că ar trebui introdusă și posibilitatea avizării și autorizării separate a serviciilor funerare oferite de prestatori. În plus, viziunea legiuitorului, în sensul că toți prestatorii de servicii funerare trebuie să aibă angajat un tanatopractor și să realizeze, la cerere, îmbalsămări și servicii de estetică mortuară, se poate dovedi excesiv de oneroasă pentru unii dintre aceștia (spre exemplu în comunitățile rurale catolice sau protestante unde potrivit tradiției, în principiu, ceremoniile funerare se desfășoară cu capacul sicriului închis).

Prin urmare, odată cu modificarea H.G. nr. 741 din 12 octombrie 2016 ar trebui să se facă distincție, sub aspectul avizării și autorizării, între prestatorii de servicii funerare ce efectuează numai *activități de servicii funerare în sens restrâns* (fără prestarea îmbalsămării ori a manoperelor de reconstrucție estetică și mortuară) și prestatorii de servicii funerare care efectuează *activități de servicii funerare în sens larg*, adică care prestează inclusiv activități de îngrijiri mortuare adresate direct corpului defunctului (tanatopraxie). De asemenea, nu ar fi lipsită de interes nici posibilitatea avizării și autorizării separate a prestării activităților de îngrijiri mortuare ca serviciu funerar de sine stătător.

În ceea ce privește *locul* în care pot fi efectuate îmbalsămarea și manoperele de reconstrucție estetică și mortuară, trebuie să distingem între manoperele de tanatopraxie efectuate de tanatopractori în temeiul normelor de aplicare a Legii nr. 102/1014 și cele efectuate de personalul spitalelor și instituțiilor de medicină legală potrivit Legii nr. 104/2003 și normelor de aplicare ale acesteia.

În ceea ce-i privește pe tanatopractori, art. 5 alin. (2) lit. c) din Norme interzice în mod expres efectuarea îmbalsămării și a tanatopraxiei *în afara spațiilor autorizate*, autorizația sanitară de funcționare fiind emisă de către direcțiile de sănătate publică județene, respectiv a municipiului București.

Astfel, aceștia pot desfășura manoperele de îmbalsămare numai în spațiu pentru prestarea activităților de îngrijiri mortuare sau în autovehicule special amenajate, în cazul în care realizează servicii de îmbalsămare/tanatopraxie în zone rurale unde nu există un asemenea spațiu [art. 8, lit. e), pct. 2 și 3 din Norme], însă îmbalsămarea în autovehiculele pentru asistență funerară mobilă nu este permisă decât în măsura în care decesul nu a intervenit datorită unei boli infecțioase [art. 20 alin. (6) din Norme].

Personalul spitalelor și instituțiilor de medicină legală va efectua îmbalsămarea și celelalte manopere de tanatopraxie în cadrul unităților sanitare sau medico-legale, însă aceste activități vor fi excluse de la aplicarea Normelor potrivit art. 2 alin. (2) în măsura în care sunt realizate „numai în spitale și în instituțiile de medicină legală”. Trebuie să menționăm că laboratoarele de prosectură medico-legală realizau atât îmbalsămarea cadavrelor la sediul unităților medico-legale, cât și la domiciliul defunctului²⁰.

²⁰ A se vedea H.G. nr. 1609 din 8 noiembrie 2006 privind aprobarea tarifului pentru efectuarea expertizelor, a constatărilor și a altor lucrări medico-legale, publicată în M. Of. nr. 946 din data de 23 noiembrie 2006.

Odată cu intrarea în vigoare a normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014, cel puțin aparent, îmbălsămarea nu mai poate fi realizată decât fie într-un spațiu autorizat în cazul tanatopractorilor, fie în spitale și în instituțiile de medicină legală de personalul acestora. Totuși, art. 47 din Norme prevede că „până la formarea primelor promoții de tanatopractori [...] îmbălsămarile efectuate în afara (s.n.) unităților sanitare sau medico-legale vor fi realizate de autopsieri sub supravegherea unui medic”, fără a oferi alte precizări cu privire la sensul sintagmei „în afara”.

Ca urmare a voinței legiuitorului, domeniul de aplicare al Normelor se oprește la poarta spitalelor și instituțiile de medicină legală, astfel că inclusiv manoperele de tanatopraxie realizate de angajații spitalelor și instituțiilor de medicină legală la domiciliul defunctului ar urma să cadă sub incidența normelor de aplicare a Legii nr. 102/2014 în sensul că prin „în afara” nu am mai putea înțelege decât un spațiu autorizat și care în mod necesar aparține unui prestator de servicii funerare. La această concluzie pare a ne conduce și modelul de certificat de îmbălsămare/tanatopraxie prevăzut de Anexa 3 la Norme. Certificatul prevede trei opțiuni pentru locul s-a efectuat îmbălsămarea: fie „sediul SJML” (Serviciului județean de medicină legală), fie „sediul IML” (Institutului de medicină legală), fie „sediul S.C.” (societății comerciale). Noul model de certificat nu prevede și o a patra opțiune, respectiv domiciliul defunctului.

Totuși, Hotărârea Guvernului nr. 1609 din 8 noiembrie 2006 care prevede posibilitatea îmbălsămării la domiciliul defunctului nu este menționată în „Nota de fundamentare la H.G. nr. 741/2016” printre actele normative în vigoare care ar fi urmat a fi modificate sau abrogate datorită intrării în vigoare a normelor de aplicare a Legii nr. 104/2014, ceea ce ne-ar putea determina a considera că prin sintagma „în afara” trebuie să înțelegem inclusiv domiciliul defunctului. Pe de altă parte ne-am putea afla în prezența unui eveniment legislativ implicit prevăzut de articolul 67 din Legea nr. 24 din 27 martie 2000 privind normele de tehnică legislativă pentru elaborarea actelor normative²¹, în sensul în care la elaborarea și adoptarea H.G. nr. 741/2016 nu a fost posibilă identificarea normei contrare conținute în H.G. nr. 1609/2006 astfel că putem prezuma îmbălsămarea la domiciliu ca făcând obiectul unei abrogări implicite.

Pe cale de consecință, *de lege ferenda* considerăm necesară explicitarea expresă a raportului dintre cele două hotărâri de guvern, fie în sensul eliminării din H.G. nr. 1609/2006 a tarifului pentru îmbălsămarea cadavrelor de către personalul unităților medico-legale la domiciliu, fie în sensul reformulării art. 47 din Norme prin introducerea sintagmei „inclusiv la domiciliu”: „îmbălsămarile efectuate «inclusiv la domiciliu» în afara unităților sanitare sau medico-legale”. Evident, în ipoteza în care s-ar opta pentru cea din urmă soluție legislativă, s-ar putea susține că, prin raportare la obiectul de activitate al prestatorilor de servicii funerare,

²¹ Republicată în M. Of. nr. 260 din data de 21 aprilie 2010.

legiitorul practică o politică discriminatorie, în condițiile nerespectării principiului concurenței loiale și că este urmărită instaurarea unui monopol de stat cu privire la asigurarea acestui serviciu la domiciliu.

Efectuarea îmbălsămării și a manoperelor de tanatopraxie nu este lipsită de impact asupra materiei dreptului succesoral, cu atât mai mult cu cât unele tehnici de reconstrucție estetică și mortuară pot fi extrem de oneroase. Cheltuielile aferente acestora constituie parte a cheltuielilor legate de înmormântarea defunctului, pregătirea pentru funeralii incluzând și manoperele necesare pentru a i se reda decedatului o înfățișare cât mai apropiată de cea anterior cunoscută – mai ales atunci când ceremoniile funebre se desfășoară cu capacul sicriului deschis – ca manifestare a respectului ce se datorează persoanei cu privire la memoria sa, precum și la corpul său.

În cazul în care defunctul și-a determinat felul propriilor funeralii potrivit art. 80 alin. (1) Cod civil, cheltuielile aferente eventualelor manopere de tanatopraxie ca parte a cheltuielilor legate de înmormântarea se vor include în sarcinile moștenirii, urmând a fi suportate ca parte a pasivului succesoral²² de moștenitorii legali și legatarii universali și cu titlu universal, adică acei moștenitori care dobândesc întregul patrimoniu al defunctului sau o fracțiune din acest patrimoniu. Nu excludem nici posibilitatea ca o altă persoană să-și fi asumat pe cale contractuală plata acestor cheltuieli, ori defunctul să fi impus suportarea acestora ca și sarcină sub care a instituit un legatar.

În cazul în care defunctul nu și-a determinat felul propriilor funeralii și nici nu există o persoană care s-a angajat prin contract că se va îngriji de înmormântare ori o persoană stabilită prin testamentul defunctului, cu privire la înmormântare și implicit în privința efectuării manoperelor de tanatopraxie sunt obligate să dispună soțul supraviețuitor care a trăit în aceeași locuință cu *de cuius* în ultima parte a vieții, iar în lipsa acestuia o altă rudă apropiată a decedatului, până la gradul al IV-lea inclusiv [art. 17 alin. (1) din Legea nr. 102/1014].

În ultimele două ipoteze enunțate, cea a soțului supraviețuitor și a rudei, se poate întâmpla ca persoana care dispune cu privire la efectuarea manoperelor de tanatopraxie să nu fie unicul moștenitor care va suporta pasivul succesoral (spre exemplu cazul în care soțul supraviețuitor vine în concurs cu alte rude ale defunctului ori cazul în care un frate și o soră a defunctului vin împreună la moștenire, însă numai sora s-a implicat în organizarea funeraliilor). În aceste situații, cheltuielile aferente nu vor face parte din sarcinile moștenirii, și implicit din pasivul succesoral ce urmează a fi suportat și de ceilalți moștenitori, decât în măsura în care nu au caracter excesiv²³, caracter ce considerăm că ar trebui să fie

²² A se vedea RIL – decizia nr. 6 din 19 ianuarie 2009 a Înaltei Curți de Casație și Justiție, secțiunile unite, publicată în M. Of. nr. 321 din 14 mai 2009; F. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. 3, *Transmișunea și partajul moștenirii*, Editura Universul Juridic, București, 2014, p. 117.

²³ A se vedea A. L. Banu, *Pasivul succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 106 și jurisprudența citată la n. 3.

apreciat prin raportare la masa succesorală, statutul social al defunctului, cultul religios din care făcea parte persoana decedată, precum și prin raportare la uzanțele funerare locale.

Lăsând la o parte inadvertențele constatate prima facie, deocamdată nu avem a reproșa Legii nr. 104/2014 decât un singur aspect, și anume suprimarea dricului mortuar cu tracțiune cabalină, ceea ce ne va lipsi de pompa cortegiilor funebre de altădată.

BIBLIOGRAFIE:

H.G. nr. 741 din 12 octombrie 2016 pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare, publicată în M. Of. nr. 843 din 24 octombrie 2016.

Proiectul Hotărârii de Guvern pentru aprobarea normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare, elaborat de Ministerul Sănătății, disponibil la adresa http://www.ms.gov.ro/documente/HG_1233_2516.pdf [consultat la data de 26.11.2016].

Nota de fundamentare la H.G. nr. 741/2016 pentru aprobarea Normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare și nivelul fondului de garantare, disponibilă la adresa http://gov.ro/fisiere/subpagini_fisiere/NF_HG_741-2016.pdf [consultată la data de 26.11.2016].

Nota de fundamentare la Proiectul Hotărârii de Guvern pentru aprobarea normelor tehnice și sanitare privind serviciile funerare, înhumarea, incinerarea, transportul, deshumarea și reînhumarea cadavrelor umane, cimitirele, crematoriile umane, precum și criteriile profesionale pe care trebuie să le îndeplinească prestatorii de servicii funerare, elaborată de Ministerul Sănătății, disponibilă la adresa http://www.ms.ro/documente/Nota%20fundamentare_1233_2515.pdf [consultat la data de 26.11.2016].

Legea nr. 102 din 8 iulie 2014 privind cimitirele, crematoriile umane și serviciile funerare, publicată în M. Of. nr. 520 din data de 11 iulie 2014.

Ordinul Ministrului Sănătății nr. 119 din 4 februarie 2014 pentru aprobarea Normelor de igienă și sănătate publică privind mediul de viață al populației, publicat în M. Of. nr. 127 din data de 21 februarie 2014.

Legea nr. 104 din 27 martie 2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului, republicată în M. Of. nr. 213 din data de 25 martie 2014.

H.G. nr. 451 din 1 aprilie 2004 pentru aprobarea Normelor metodologice de aplicare a Legii nr. 104/2003 privind manipularea cadavrelor umane și prelevarea organelor și țesuturilor de la cadavre în vederea transplantului, publicată în M. Of. nr. 340 din data de 19 aprilie 2004.

O.G. nr. 1 din 20 ianuarie 2000 privind organizarea activității și funcționarea instituțiilor de medicină legală, republicată în M. Of. nr. 996 din data de 10 noiembrie 2005.

H.G. nr. 1609 din 8 noiembrie 2006 privind aprobarea tarifului pentru efectuarea expertizelor, a constatărilor și a altor lucrări medico-legale, publicată în M. Of. nr. 946 din data de 23 noiembrie 2006.

Legea nr. 287 din 17 iulie 2009 privind Codul civil, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011.

A. L. Banu, *Pasioul succesoral*, Ed. Universul Juridic, București, 2011.

F. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. 3, *Transmisiunea și partajul moștenirii*, Ed. Universul Juridic, București, 2014.

I. Nicolae, *Dreptul familiei în context național și în raporturile de drept privat*, Ed. Hamangiu, București, 2014.

RIL - *Decizia nr. 6 din 19 ianuarie 2009 a Înaltei Curți de Casație și Justiție*, secțiunile unite, publicată în M. Of. nr. 321 din 14 mai 2009.